

ANTANAS ANDRIJAUSKAS

Vilniaus dailės akademija, Lietuva
Vilnius Academy of Arts, Lithuania

SPALVINGAS JONO DANILIAUSKO TAPYBINIŲ VIZIJŲ PASAULIS

The Colorful World of Jonas Daniliauskas' Painting Visions

SUMMARY

The article analyzes the artistic style, poetics, and main creative tendencies of Jonas Daniliauskas, one of the most prominent representatives of the current Lithuanian National School of Painting. The peculiarities of his creative method are focused on the patriarchal traditions of rural Lithuanian folk culture. His favorite themes of painting – man and nature, the change of seasons, wildlife, female bodily beauty, love – are discussed in detail. The text focuses on the role of the world of memory and memories in the development of his style of artistic creation and the uniqueness of the means of artistic expression. Based on the analysis of specific works of art and the predominant plastic properties of artistic expression in them, the article shows that the subconscious sublimation of childhood memories and spontaneous images, and the emotional intensity of survival of the color phenomenon are of exceptional importance in the paintings of our unique master. In the article, Daniliauskas is treated as one of the most flamboyant of the Lithuanian painters, capable of expressing his emotional relationships with the world by the vivid play of colors.

SANTRAUKA

Straipsnis skirtas vieno iškiliausių dabartinės lietuvių tautinės tapybos mokyklos atstovų Jono Daniliausko meninės kūrybos stiliaus, poetikos ir pagrindinių kūrybos tendencijų analizei. Detaliai aptariami šio į patriarchalines kaimiškos lietuvių liaudies kultūros tradicijas orientuoto tapytojo kūrybos metodo ypatumai, svarbiausios pamėgtos žmogaus ir jį supančio gamtos pasaulio, metų sezonų kaitos, gyvūnijos, moters kūniško grožio, meilės ir kitos temos bei sukurti tapiniai. Daugiausia dėmesio tekste sutelkiama į atminties ir prisiminimų pasaulio vaidmens jo meninės kūrybos stiliaus bei meninės išraiškos priemonių savitumo tapsmui. Remdamasis konkrečių meno kūrinių bei juose vyraujančių plastinių meninės raiškos savybių analize, autorius straipsnyje parodo, kad šio savito mūsų tapybos meistro paveiksluose išskirtinę svarbą įgauna sąjoniškos vaizdinių ir spontaniškos vaizdinių sublimacija bei jausminis spalvos fenomeno galimybių išgyvenimo intensyvumas. Daniliauskas straipsnyje traktuojamas kaip vienas spalvingiausių mūsų tapytojų savo santykių su išoriniu pasauliu ir vidiniais išgyvenimais išreiškiančių emocionaliomis spalvomis.

RAKTAŽODŽIAI: Jonas Daniliauskas, Lietuvos koloritinės tapybos mokykla, spalva, simbolizmas.

KEY WORDS: Jonas Daniliauskas, Lithuanian School of Colour Painting, color, symbolism.

ŽVILGSNIS Į J. DANILIAUSKO TAPYBOS FENOMENO SAVITUMĄ

Sukūręs savo asociatyvųjį metaforišką meninės kūrybos stilių, J. Daniliauskas pastaraisiais dešimtmečiais tapo reikšminga dabartinės tautinės lietuvių tapybos mokyklos figūra, gaivinančia technogeninės informacinės civilizacijos į nebūtį nustumiamos patriarchalinės kaimiškos Lietuvos viziją. Glaudus ryšys su gyvybingomis lietuvių liaudies kultūros ir meno tradicijos versmėmis netrukdė jam tapti šiuolaikišku įvairius klasikinio modernizmo laimėjimus perėmusiu tapytoju, kas akivaizdžiai regima jo drobių kompoziciniuose, spalviniuose ir formaliuose plastiniuose sprendimuose. Jo kūryba yra viena ryškiausių lietuviškumo manifestacijų mūsų dabartinėje dailėje, kadangi drobės yra persmelktos kūrėjo vaizduotę įkvėpiančių ir užvaldančių tautiškumo idėjų; čia nuolatos primenama apie tėvų ir protėvių žemę, gimtines kraštovaizdžius, juose gyvenančius padarus, gyvenimo būdo dvasių, papročius. Tai iš tikrųjų vienas paskutiniųjų nuoseklių nykstančios patriarchalinės Lietuvos poetikos dainių, o kartu ir mūsų tapybos klasikų, kurio meninių vaizdinių sistema jau beveik keturis dešimtmečius menkai keičiasi. Joje vyrauja XX a. pirmosios pusės lietuvių dailei būdinga pirkelių, lygumų, miškų ir su jais suaugusių žmonių ir gyvūnų poetika. „Man labai įdomu, sakyčiau, man gražu kokios bakūžėlės, ožkos, – pripažįsta dailininkas, – tai, kas išnyks gal su mano, gal su ateinančia karta... gal tokia tapyba radosi iš mano vaikystės pastebėjimų...“ (Kiekvienas brūkšt išteisinga grožį 2015).

Savo meninės kūrybos ištakomis ir stilistine raida Daniliauskas tarsi patvirtina tarp meno psichologų paplitusį teiginį, jog menininko kūrybos pobūdį ir vyraujančią meninių vaizdinių sistemą formuoja vaikystės metais supęs pasaulis. Netgi daugelį studijų ir akademinės karjeros metų praleidęs Vilniuje tapytojas įkvėpimo semiasi ne urbanizuotoje, architektūros turtingoje sostinės kultūrinėje erdvėje, o jam dvasiškai artimesniame jaukesniame, kameriniame gimtosios Suvalkijos kaimiškos buities pasaulyje.

Iš gimtosios vaikystėje priglaudusios erdvės pakliuvęs į miestą, Daniliauskas savo paveiksluose nuolatos grįžta prie vaikystės įvaizdžių, mažyčių, giliai į žemę susmigusių senų pirklių, svirnų, šulinių, kieme besiblaškančių įvairių gyvūnėlių, spalvingų paukščių. Šiuose vaikystės vizijų įkvėptuose vaizdiniuose, mėginimuose grįžti į visa ko pradžių, šeimos ir naminių gyvūnų pasaulį išsitrina ribos tarp svajos ir realybės. Dailininkas žvelgia į pasaulį tarsi atviromis vaiko akimis. Iš čia kyla siurrealistinis, asociatyvus pasaulio suvokimas, keičiausi alogiškų vaizdinių ir archetipinių simbolių susipynimai. Jo tapiniuose viešpatauja neišsakoma nostalgija dvasiškai artimiausiam, iš vaikystės prisiminimų periodiškai išnyrančiam „prarastos harmonijos pasauliui“, kuriame viskas buvo vientisa, saugu, harmoninga. Spalvingi, kupini džiaugsmingos būties pilnatvės jausmo ir kaimiško pasaulio pažinimo erdvių ilgesio Daniliausko tapiniai iš tikrųjų primena ne-

realius sapnus; čia susipina svaja ir tikrovė, vienkiemio vaiko pasaulio suvokimo nuoširdumas ir mašlus požiūris į pamatines žmogaus būties ir kūrybos problemas. Tapytojo drobėse atgimsta neseniai praslinkusios Lietuvoje valstietiškos buities archajiški personažai, vaizdiniai, prototipai, kurie paveikė savitos dailininko poetikos tapsmą.

Daniliausko pabrėžtinai subjektyvus pasaulio suvokimas drobėse skleidžiasi spontaniškos *mémoire involontaire* („nevalingos atminties“) pavidalu. Stipriausią poveikį jo tapybos vaizdinių sistemos tapsmui turėjo vaikystėje išvystas ir giliai pasąmonėje įstrigęs gimtojo vienkiemio kraštovaizdis. Jo vaikystė prabėgo vienkiemyje Dovydaitynėje greta Griškabūdžio, Suvalkijoje, kurios gamtovaizdžiai stipriai paveikė dailininko tapiniuose galingai išsiskleidusį poetinių simbolių ir metaforų pasaulį. „Augau, – prisipažįsta jis apžvelgdamas nueitą gyvenimo kelią, – Suvalkijos lygumose, kur horizontas buvo tiesus ir žemas: žemės matyti mažai, o dangaus – daug. Begalinio dangaus išpūdis, patirtas dar vaikystėje paisant sode po kriaušę, manyje iki šiol gyvas. Ir todėl horizonto linija mano paveiksluose reikšmingai pabrėžta, ryški, neišplaukusi“ (Veidas 2017). Iš čia kyla dailininko drobių kompozicinės struktūros savitumas, joje vyraujanti žema horizonto li-

nija, kai peizažo kompozicijose daugiau yra dangaus erdvės nei žemės.

Mokantis penktoje klasėje, berniuko akys užkliuvo už lemtingo skelbimo laikraštyje, kviečiančio gabius vaikus mokytis meno mokykloje. Įstojo į Vilniaus M. K. Čiurlionio meno mokyklą, ją baigė 1969 m. Po to studijos Dailės institute, kur specialybę jam dėstė J. Švažas ir A. Petrulis.

Baigęs VDI, Daniliauskas dešimt metų (iki 1984 m.) dėstė M. K. Čiurlionio meno mokykloje, kur jo kolegomis tapo žinomi mūsų dailės meistrai: keramikas Egidijus Talmantas, grafikas Arvydas Každailis, tapytojai Valentinas Antanavičius, Vincas Kisarauskas, Romualdas Kunca, Aloyzas Stasiulevičius. Vėliau ketverius metus tapytojas dėstė savo *alma mater* Tapybos katedroje. Po to dar septynerius metus jis buvo „laisvas menininkas“, o po nepriklausomybės atgavimo, nuožmios blokados sąlygomis prasidėjus Lietuvoje sunkiam atgimusios valstybės išgyvenimo tarpsniui, kurį laiką dėstė Vilniaus kolegijos Dizaino ir technologijų fakultete. Vėliau, išėjęs į pensiją, pasirinko laisvo menininko kelią ir didžiąją laiko dalį dailininkas praleidžia gamtos prieglobstyje savo perstatytoje, sukuriančioje gimtojo vienkiemio iliuziją sodyboje Dargužiuose (Varėnos r.) bei ten esančioje dirbtuvėje prie Merkio upės kranto.

ATMINTIS IR PRISIMINIMŲ PASAULIO ERDVĖS

Gvildenant Daniliausko kūrybos fenomeną savitumą, svarbu aptarti ne tik jo intelektualinės biografijos vingius, bet ir jį sukūrusį kultūrinį kontekstą bei pa-

grindinius meninio kūrybinio potencialo komponentus. Pirmiausia čia reikėtų kalbėti apie *individualios gyvenimo tiesos ieškojimą, pastabumą, atmintį, kūrybinės*

vaizduotės, fantazijos polėkių galią ir subtilų spalvos bei kolorito jausmą.

Aukščiausia gyvenimo tiesa, Marcelio Prousto įsitikinimu, atsiskleidžia autentiškame mene, kadangi tik per jo teikiamas kūrybinės saviraiškos galimybes menininkas pajėgia peržengti save ir išsiveržti iš kūrybiškumą ribojančių rėmų. Todėl autentišką meną jis suvokė kaip vienintelę patikimą priemonę, perteikiančią giliausią kūrėjo asmenybės dalį, išreiškiančią jo neišsakomą vidinį „aš“. Paskutiniame septintajame savo romanų ciklo *À la recherche du temps perdu* (*Prarasto laiko beiėškant*) tome *Le Temps retrouvé* (*Atrastas laikas*) Proustas teigė, kad *tik atmintis ir lakios vaizduotės polėkiai gali kūrėjui sugrąžinti prarastąjį laiką, o menas – savo išraiškos priemonėmis atgaivinti subjektyviai išgyvenamos praeities pasaulį* (Proust, 1927). Panašia meninės kūrybos koncepcija vadovaujasi savo kūrybiniame kelyje ir Daniliauskas, kurio kūrybos savitumą stipriausiai veikė nuo vaikystės susipi gimtinės gamtos erdvė.

Tapytojo drobėse aptinkame skausmingų, giliai įsirėžusių į pašamone biologijos ženklų, kurie jo drobėse periodiškai išnyra būdingų motyvų, simbolių ir metaforų pavidalu. Pagrindinę jo kūrybą styguojančią liniją galima traktuoti kaip *vaikystės prarastą rojus nostalgiją ir jos atgaivinimą lakios vaizduotės pasaulyje*. Daugelį dešimtmečių iš vaikystės pasaulio kylančios patriarchalinės kaimiškos Lietuvos meninių vaizdinių, simbolių ir metaforų sistemos įvairiais pavidalais skleidžiasi jo tapiniuose, atkurdami ryškiausius, egzistencinę prasmę įgavusius, asmeninio gyvenimo leitmotyvus.

Meno istorijoje surasime daugybę pavyzdžių, liudijančių išskirtinį vaikystėje

patirtų išpūdžių poveikį vėlesnei kūrybai menininkų, kuriems pastabumas, atmintis ir prisiminimai įgavo išskirtinę svarbą meninės kūrybos procese. Neatsitiktinai Gustavas Flaubert'as, Charles Baudelaire'as, Arthuras Rimbaud daug kalbėjo apie ryškiausius vaikystės prisiminimus regėdami juose savo kūrybos ištakas. Ir Daniliausko nostalgiškuose prisiminimuose atgimsta gilų rėžį atmintyje palikę epizodai: motina, vienkiemio kūdroje maitinanti žuvis, jos susirgimas vėžiu ir jos užgesimas bei kiti įvykiai, palikę gilų rėžį atmintyje. Čia vyrauja vaikystėje sodybą supusių įvairių archajiškų statinių, spalvingos gamtos, gyvūnijos ir paukščių vaizdiniai, išsiliejantys dailininko drobėse į sapnus panašiomis ryškiomis spalvingomis vizijomis. Vaikystė, praleista vienkiemyje, tapo pagrindine jo paveiksluose vyraujančių vaizdinių sistemos šerdimi. Žvelgdami į dailininko drobes tarsi regime, kaip jis iš gimtojo vienkiemio keliaudamas pėsute į pradžios mokyklą stebi gamtos ir gyvūnijos pasaulio įvairovę, kurią kruopščiai fiksavo jo laki atmintis.

Tapyba, prisipažįsta Daniliauskas, jam yra tarsi prisiminimas, kaip „tolstant valtimi miglojantį kontūrą įgaunanti sala. Nesu objektyvus stebėtojas, besisten-giantis fiksuoti tikrovę pedanto tikslumu“ (Prisiminimuose daugiau liūdesio 1996). Savo drobėse dailininkas *vaizduoja ne toki objektyvų pasaulį, koks jis skleidėsi realiame gyvenime, o toki, kokį prisiminė šią konkrečią būties akimirką ir emocionaliai išgyveno*. Atmintis iš tikrųjų nėra nei grynai psichinis reiškinys, nei psichikos funkcija, kurią galima pažinti introspekcijos keliu. Tai sudėtingas daugybės skirtingų veiksmų junginys, kuris padeda

šiam dailininkui įtaigia meninių vaizdinių, simbolių ir metaforų kalba rekonstruoti praeities įvykius. Atminties aktas sujungia tris fazes: *įsiminimo*, *išsaugojimo* ir *reaktyvacijos* arba *aktualizavimo*, jos spontaniškai išsiskleidžia meninės kūrybos metu. Tačiau išsaugant įsimintinus dalykus svarbu ne tik *emocijos*, bet ir *analitiniai tapytojo gebėjimai*, kurie yra ne mažiau svarbios atminties dedamosios, tiesiogiai susijusios su kitais intelektualiniais gebėjimais. Būtent jie tampa tais meninės kūrybos proceso instrumentais, kurie filtruoja ir selekcionuoja į smegenų centrus patenkančią vizualinę informaciją, vadinasi, atrenka tas naudingas žinias, meninių vaizdinių sistemas, kurios vėliau skleidžiasi meninės kūrybos metu.

Kita vertus, Daniliauskas pasižymi turtinga vaizduote, fantazija ir, svarbiausia, *asociatyviu mąstymu*, gebėjimu aprėpti daugybę smulkesnių gyvenime patirtų išpūdžių. Jo spontaniškai viena kitą keičiančios asociacijos ir meninių vaizdinių sistemos sudėtingame atminties mechanizme pasaulyje yra beveik nepastebimos, tačiau kibios. Todėl kūrybos metu pasąmonėje išnirus vienai iš spalvingos vaikystės iškylančiai vaizdinių grandžiai, prisiminimuose skleidžiasi ir kitos asociatyvių meninių vaizdinių sistemos jungtys. Šios asociatyvinės atminties jungčių metamorfozės atsispindi jo kuriamuose paveikluose, apeliuojančiuose į „prarastąjį harmoningos vaikystės rojų“. Čia šis vienkiemio vaikas jaučiasi harmoningai suaugęs su jį supančiu gamtos, valstiečių kasdienybės, jų sezoninių darbų ir turtingu gyvūnijos pasauliu. Ir galiausiai asociatyvus mąstymas, prisiminimai, atmintis ir jos perteikimo būdai tapytojui yra tiesioginio kontakto su daiktais, bū-

ties esme susijusios pagalbinės meninės kūrybos priemonės. Spalvingose, į sapnų vizijas panašiose drobėse išnaudodamas atminties, intucijos, jautrumo gamtos grožiui galią, jis sugražina „prarastojo laiko“ tirpstančias nebūtyje akimirkas ir kartu susieja *praeitį su dabartimi*.

Suvokdamas, kad nuo vaikystės gilios simbolinės prasmės ženklų prisodrinta gimtinės erdvė, slenkant po Lietuvą totalinės melioracijos ir vienkiemį naikinimo vajui, yra pasmerkta išnykti, savo spalvinguose, archaika dvelkiančiuose jautriuose tapiniuose Daniliauskas siekia išsaugoti buvusios jam nepaprastai svarbios praeities prisiminimų pėdsakus. Tačiau po dešimtmečių sugrįžęs į vaikystėje pamėgtas gimtąsias vietas, jis kartu skausmingai regi, kaip ši jo sakralinė erdvė ilgainiui virto nykiais dirbamais laukais, kuriuose neliko autentiškų buvusios gyvybės įvairovės ženklų... Neliko buvusių vienkiemų, šulinių, gyvūnijos gausos, aukštų medžių, žuvingo upelio, buvusios gamtinės įvairovės; visur tik lygūs beveidžiai arimai, o buvusios harmoningos žmonių ir gamtos pasaulio sąveikos auros neliko nė pėdsakų. Šis sovietizacijos ir atminties pėdsakų naikinimo procesas taip giliai įsikirto į dailininko sąmonę, kad ilgainiui bėgimas nuo niveliacijos ir atminties ištrynimo tapo svarbiu jo kūrybos leitmotyvu, skatinančiu pabrėžtinai ryškiai atgimti jo drobėse praeities vaizdinius.

Valstietiško gyvenimo kasdienybę poetizuojantys Daniliausko paveiksai – atkaklios kovos su užmarštimi, mitologizuotas slenkančio į nebūtį archajiško Lietuvos kaimo pasaulio vizualus pasakojimas, kuris autoriui neatsiejamas nuo idealizuojamo harmoningo žmogaus

santykio su gamtos pasaulio didybe ir įvairove. Viena kitą keičiančiose asociatyvių vaizdinių grandinėse nuolatos išnyra jį persekiojantys ir blėstantys ryškiausi vaikystės prisiminimai. Vadinasi, savo drobėse meninių vaizdinių, simbolių, metaforų kalba tapytojas *tarsi žingsnis po žingsnio atkuria ir lokališkesnę mitologizuotą savo gyvenimo istoriją*, kurioje į vientisą gyvenimo srautą susipina kaimiški trobesiai, kluonai, pirtelės, rūkyklos, šuliniai, sūpuoklės, luotai, bičių aviliai, žydintys vaismedžiai, arkliai, karvės, ožiukai, avelės, šunys, žuvys, paukščiai ir, svarbiausia, dirbantys, mylintys ir be-

sidžiaugiantys būties pilnatvė žmonės. Šis vizualus *pasakojimas* remiasi ne tradicine dviejų išmatavimų erdvės samprata, o sudėtingesne trimate, suteikiančia galimybę vizualiai įtaigiau perteikti gyvenimo srauto tėkmę subjektyvioje meninėje erdvėje ir laike. Vadinasi, spalvingose, intriguojančiais siužetais ir egzotizmais dvelkiančiose drobėse Daniliauskas iš didžiulio atminties rezervuaro, pašamonės gelmių ištraukia į dienos paviršių lakios vaizduotės transformuotas, savo ilgai slėptas nuo išorinių žvilgsnių ir tarsi jau galutinai nugrimzdusias į nebūtį svajas ir troškimus.

SPALVOS IR KOLORITO ALCHEMIJA

Siekiant aiškiau apibrėžti Daniliausko meninio stiliaus savitumą, reikia pabrėžti, kad greta galingo spontaniškai besiliejancio prisiminimų srauto išskirtinis vaidmuo tenka spalvai ir koloritui. Jų vaidmuo paveikslų kompozicinėje struktūroje dažniausiai nepalyginti svarbesnis nei siužetas, piešinys, potėpis ar faktūra. Į ypatingą spalvos svarbą tapyboje atkreipia dėmesį vienas didžiausių jos tyrinėtojų Johannesas Ittenas, kuris, tyrinėdamas skirtingas dailės tradicijas, išryškina ne tik formaliuosius jos aspektus (pavyzdžiui, spalvinių dėmių, zonų santykius), tačiau ir spalvos semantiką, įvairius meninės kūrybos aspektus perteikiant gamtines poetas, muzikalumą, ritmiką ir daugybę kitų tapybos aspektų (Itten 1988: 78–79). Spalva iš tikrųjų Daniliausko tapyboje yra esminis reiškinys, iš tapytojo reikalaujantis ypatingo estetinio imlumo, vos ne muzikalaus niuansavimo subtilumo, jausmingumo, koloritinės kultūros ir daugybės kitų išugdytų este-

tinių savybių. Jo atradimai spalvinės ir koloristinės raiškos srityje pirmiausia siejasi su simbolistų, fovistų, siurrealistų ir jiems artimo M. Chagallo ieškojimais. Įdėmiau pažvelgus į dešimtmečiui praslėnkus po studijų baigimo dailininko sukurtas drobes, tai darosi akivaizdu. Iš tikrųjų pagrindinės aptariamojo tarpsnio dailininko pamėgtos spalvos siejasi ne tik su fovizmu, bet ir jį paskatinusio simbolizmo potraukiu prie egzotikos. Intensyvi mėlyna, raudona, balta, įvairūs žalios ir pilkos spalvos atspalviai, jautrūs, muzikalūs spalvų santykiai sukelia tapytojo drobių suvokėjams emocinius išgyvenimus, kurie paveikia suvokėjo psichologinę būseną, reakcijas, kursto nerimą arba skatina šviesius būties pilnatvės jausmus, sukuria malonią dvasinio komforto, saugumo, rimties atmosferą. Spalvingose drobėse neretai išnyra nedemonstruojamas, daugiau ekspresionistinis aštrumas nei vyraujantis fovistinis intensyvumas bei užslėptas temperamentas.

Daniliausko kūryboje vyrauja aliejinės tapybos technika, kuri papildoma akrilu nutapymais ir jo meistriškumą atskleidžiančiais pastelės kūrinių. Pastele nupiešti darbai jo kūrybiniame kraityje yra ne mažiau svarbūs, netgi pačiam autoriui dvasiškai artimesni, kadangi, dailininko žodžiais tariant, „pastelė nuoširdesnė, ja gali greičiau įgyvendinti kūrybinę mintį. Techniniu požiūriu ji, sakyčiau, mobiles- nė, „greitesnė“. Ja patogiu pasižymėti vaizdinio spalvas. O akrilinius ar aliejinius darbus ne visada pavyksta iškart nutapyti“ (www.alfa.lt › *straipsnis* › *pasteliniai– daniliausko– horizo...2012–05–31*). Kita vertus, pastelės spalvinis ir koloritinis jautrumas, meninės raiškos atvirumas suteikia dailininkui galimybę spontaniš- kiau fiksuoti savo grynai asmeninį san- tykį su spalvingu ir stulbinamai įvairiu gamtos ir gyvūnijos pasauliu. Ši greitai fiksuojanti jautriausius minčių ir dvasios polėkius meninės raiškos priemonė yra tinkamiausia bandant spontaniškai išlie- ti sąmonėje gimstančių prisiminimų ir įspūdžių srautą.

Daniliausko drobėse spalvinis pamėgtų siužetų ir temų interpretavimas pagrįstas emocionaliais regimaisiais pojūčiais. Tai padeda tapytojui įtaigiai per- teikti įvairiausias žmogaus būties ir kas- dienio gyvenimo aspektus, žmogų su- pančio gamtos ir gyvūnijos pasaulio įvairovę. Jis yra negausios spalvos feno- meno svarbą sureikšminančios lietuvių tautinės tapybos mokyklos atstovas, tę- siantis V. Eidukevičiaus ir savo mokyto- jo A. Petrulio tradiciją, kurios ištakų pirmiausia reikėtų ieškoti impresioniz- mo, postimpresionizmo ir ekspresioniz- mo estetikoje. Šiuo aspektu žvelgdami į

dailininko kūrinius pamatysime, kad spalvinės ir koloristinės kultūros ištakas vienos svarbiausių ankstyvąjį jo evoliu- cijos kelią paveikusių figūrų buvo tėvas ir sūnus Breugeliai, kurie imponavo ta- pymo manieros skaidrumu, kruopščiu tapomų objektų modeliavimu ir polinkiu į kompozicinę pusiausvyrą. Jis ir vėliau išsaugojo Breugelio drobėms būdingą valstiečių buities vaizdavimo išorinį pa- prastumą, jų kasdienių vargų ir darbų aplinkos grožį, tačiau, paveiktas simbo- listų, M. Chagallo ir fovistų, keičia pa- grindinę spalvinių ieškojimų kryptį. Ki- ta vertus, jo drobėse jaučiamas vis stip- rėjantis lietuviško tapatumo pulsas.

Ankstyvuosiuose kūriniuose vyravęs pasaulio suvokimo skaidrumas ir prislo- pinti koloritiniai santykiai ilgainiui slops- ta, o daugiau susipažinus su M. Chagal- lo tapybinių vaizdinių pasauliu, sklei- džiasi gairus spalvingumas, gamtos pasaulio grožio poetizavimas. Vienas harmoningiausių ankstyvųjų jo ciklų, liudijančių išaugusį menininko meistriš- kumą, yra žaismingų formų ir puikaus koloritinio sprendimo ciklas „Muzika“ (1885), iš kurio meninių formų brandu- mu išsiskiria paveikslai „Vestuvių muzi- kantai“ ir „Piemenėlių muzika“. Po šio ciklo sukūrimo prasidėjo nepaprastai produktyvus kūrybinės evoliucijos de- šimtmetis, kai pamažu skleidėsi būsimas svarbiausių jo temų ir pamėgtų me- ninės išraiškos priemonių diapazonas. Jo stiliaus formavimasi paveikė simbo- listų ir primityvistų potraukis prie egzotikos bei M. Chagallo poetika ir galiau- siai fovizmo pradininkas H. Matisse'as, iš kurių jis perėmė potraukį prie emocio- nalių ir ryškių spalvų („Mėlyna diena“,

1995; „Spiečiaus gaudymas“ 1996; „Vakarėjant“, 2006; „Baltas motinos nameelis“, 2008).

Paletėje vyrauja muzikalūs minėtų intensyvių spalvų sąskambiai, kuriais dailininkas išreiškia savo emocinį santykį su tapomais objektais. Spalvos ir vyraujančio kolorito emocinės bei simboliškos poveikio galios panaudojimas čia glaudžiai siejasi su kiekvienos spalvos charakteriu, jos emocinio poveikio galia, konkrečiame paveiksle vyraujančiomis kraštovaizdžio spalvomis, tradicijoje įtvirtintomis ir jai teikiamomis prasmėmis, charakteristikomis, funkcijomis, sąsajomis su gamtos pasaulio reiškiniiais. Spalvinės raiškos dailininko drobėse negalime atskirti nuo tapomų formų charakteristikų, nes spalva yra tiesioginė formos reakcija į šviesos spindulius, kurie padeda vizualiai suvokti meno kūrinį. Iš čia kyla dar viena išskirtinės svarbos spalvos savybė, kadangi būtent

ji padeda dailininkui perteikti erdvę trim išmatavimais ir dėl spalvos fenomenui būdingo intensyvumo ištraukti vaizduojamus objektus į pirmą planą arba nustumti gilyn. Ankstesniems paveikslams būdingą emocionalių spalvų ir formų žaismingumą keičia brandesnis stiliaus rafinuotumas ir harmoningesnis kompozicinis ir spalvinis mąstymas.

Aktyvi ir emocionali spalva yra svarbus dailininko tapybinės estetikos ir meninės išraiškos elementas. Čia ji retai užsisklendžia savyje ir tramdo spalvingumo skleidžiamą energetiką atskleisdama įvairių atspalvių, tonų, šešėlių teikiamas meninės išraiškos galimybes. Spalvos svarba Daniliausko tapyboje išauga po jo kelionių į saulės energijos nutviektas šalis, ypač Indiją, Pietų Prancūziją, Italiją, Ispaniją, ir dalyvaujant įvairiuose pleneruose, kuriuose jis ypatingą dėmesį sutelkia į pasaulio spalvingumo ir grožio perteikimą.

KŪRYBOS METODO IR MENINIO STILIAUS SAVITUMAS

Šiandien Daniliauskui būdingas tapybos stilius susiformavo ne iš karto. Kelias į savo meninio stiliaus įtvirtinimą buvo ilgas ir sudėtingas, tačiau kartu jis išsiskyrė tikslingumu ir nuoseklumu. Jau ankstyvuosiuose paveiksluose ryškėjo savito dailininko talento ir vėliau išsiskleidusio brandaus tapybinio stiliaus užuomazgos, aistringas noras eiti savo keliu. Jis stipriau nei daugelis amžininkų jautė ryšį su lietuvių liaudies kultūros ir meno tradicijomis. Baigęs tuometinį Dailės institutą, savo stiliaus ieškojo ne vienerius metus. Kaip ir daugelio kitų tapytojų kūrybos kelyje, taip ir jo, regimi nelygumai, kai

ieškojimų ir nuoseklaus sistemingo darbo ir kūrybinių pakilimo tarpsnius keičia pauzės, kai ne tik plėtojami perimti meniniai atradimai, tačiau ir ryškėja jau pažintų ir perimtų temų bei motyvų skirtingos plastinės interpretacijos.

Savitos pasaulio vizijos įtvirtinimas reikalavo iš dailininko specifinių metodinių nuostatų. „Mano paveikslai, – prisipažįsta dailininkas, – dažnai sukuriami spontaniškai, kartais net pačiam netikėtai, iš anksčiau eskizuose užfiksuotų minčių, nuotaikos ir išpūdžių. Bet aš nepradedu dirbti „aklai“, paprastai būna koks nors impulsas...“ (Kauno diena

2009). Per daugelį kūrybos metų jis iš tikrųjų suformavo savitą meninės kūrybos metodą, kuris skyrėsi nuo įprastų jo kolegų aplinkoje, reikalavo daugiau laiko ir dėmesio tapomų objektų, siužetų ir motyvų „prisijaukinimui“.

Išslydęs iš būdingiausios savo kūrybinei raiškai aplinkos į kitas, mažiau pažįstamas erdves (gausėjančias kūrybinėje biografijoje keliones ar plenerus įvairiuose kraštuose ir Lietuvos vietovėse), jis dažniausiai aukoja kelias dienas norėdamas „prisijaukinti“ naują erdvę ir motyvus. Tai diktuoja vidinis poreikis geriau pažinti savo kūrybos objektą, apsiprasti su juo, daugiau padaryti eskizų ir fotografijų, kad vėliau pajustų jį sudominusių objektų ir reiškinių dvasią, jų spalvinį ir koloritinį savitumą. „Kai ilgiau ne-tapau, reikia laiko vėl išivažiuoti, kol pajuntu, kad tarsi Dievas ranką vedžioja“, – sako dailininkas. Todėl dažniausiai kelionėse į kitas šalis, miestus Daniliauskas daro tik būsimų kūrinių darbinis škicus, eskizus, o užgimusius sumanymus praktiškai įgyvendina tik sugrįžęs į namus savo dirbtuvėje. Šios kūrybos procese atsirandančios psichologinės distancijos atspindžiai akivaizdžiai regimi įvairių jo kelionių inspiruotuose kūriniuose, pavyzdžiui, indiškuose paveikslų cikluose, sukurtuose 1986 ir 1988 m., paveiksluose „Gėlių turgus Antverpene“ (1991), „Žiema Badene“ (1998), „Kavinė Arlyje“ (2010), „Basko dominija“ (2010) ir kituose. Juose įprastine dailininko tapyimo maniera ir meninės išraiškos priemonės dažniausiai išlieka nepakitusios, todėl vyrauja tik išorinis ryšys su tapomais objektais ir juos supančia dvasine atmosfera. Tiesa, kartais jis pasinaudoja

eskizuose išryškėjusiais motyvais ir išpūdziais kurdamas naujus savo darbus. Tada šis ryšys tarp dailininko ir jo meninio objekto būna organiškesnis.

Būdingiausias brandžios Daniliausko tapybinės poetikos bruožais tampa meninės kūrybos proceso netarpiškumas ir nusistojusių tapybos kanonų paneigimas, kuris dvelkia iš daugelio jausmingų, žavinčių egzotiškais spalvomis tapinių. Jo stiliaus formavimuisi didžiausią poveikį turėjo dialogas su spalvingu, siekiančiu peržengti realistinio meno nuostatas Chagallo poetikos neretai alogišku ir iracionaliu lyrizmu, kurio kai kuriuos spalvinius sprendimus, temas ir motyvus jis savitai reinterpretoja. Panašiai kaip Chagallas, kuris labiau už viską pasaulyje myli, ilgisi, aukština savo vaikystėje regėtą Vitebską, taip ir Daniliauskas savo drobėse mintimis nuolat grįžta į savo gimtąjį Suvalkijos vienkį su jam būdingu magnetizmu ir teatralizuotais neišsenkančios vaizduotės sukurtais žaismingais personažais. Lokalūs provincijos vienkiemio kraštovaizdis Daniliauskui tampa sakraline erdve, į kurią jis nuolat sugrįžta po kelionių į kitus kultūros centrus. Šis dvasinis dviejų tapytojų giminiškumas pirmiausia išryškėja siurrealistinėje pamėgtų motyvų traktuotėje, dėmesyje mistinėms žmogaus būties paslaptims. Apskritai beveik visuose svarbiausiuose pastarųjų keturių dešimtmečių sukurtuose kūriniuose jaučiamas siurrealistinės ir fovistinės poetikos poveikis. Čia į dailininko drobes įsiveržia siurrealistinis alogiškusumas ir jį papildantis fovistinis dekoratyvumas bei spalvos emocinio poveikio galios išlaisvinimas.

Meninės kūrybos procese tapytojas dažniausiai nesusimąstydamas, intuityvaus pažinimo lygmenyje pasineria į spalvos skleidžiamą energetinę erdvę, kurioje suvokėjus tiesiogiai veikia spalvos intensyvumas, sodrumas, minkštumas, jos kuriama aura su daugybe sudėtingiausių atspalvių, o pastarieji jau susiję su suvokėjo temperamentu, nuotaikų, emocinių būsenų kaita.

Daniliausko drobėse iškart į akis krinta atviras nusistovėjusių tapybinių kanojų nepaisymas, dogmatiškų hierarchijų klibinimas, žaismingumas, vos ne vaikiškas pasaulio suvokimo naivumas ir nuširdumas. Čia tarp fantazijos ir tikrovės, racionalumo ir iracionalaus simboliškumo išnyksta ribos. Jo herojai artimai bendrauja ir kalbasi su gyvūnais jiems suprantama universalia kalba, įsimylėjęliai aistrų polėkyje skrajoja debesyse. Siužetai ir kompoziciniai sprendimai dažnai yra alogiški, iracionalūs, su dvasios pasauliu siejama dangaus erdvė ir joje klajojantys herojai yra ne mažiau svarbūs nei regimi žemėje. Tapytoją traukia simbolistų ir siurrealistų paveikslams būdingas vizionieriškumas, noras pasinerti į kitą, neregimą metafizinę pasaulio reiškinių esmę. Todėl ir sukurtos drobės alsuoja kažkokiu sunkiai žodžiais nusakomu mįslingo poetiškumo žavesiu. Kaip ir simbolistų bei siurrealistų drobėse, čia vyrauja kitoks, „magiškas“ požiūris į pasaulį. Iš čia kyla potraukis prie dvasingos metafizinės meninės raiškos ir sąmoningai supaprastintų meno formų.

Daniliausko kūrybos temos ir motyvai stebina įvairove ir glaudžiu ryšiu su kaimo žmogaus aktualijomis ir interesų erdve. Tai sodžiaus gyvenimo kasdieny-

bė, įvairūs žmogaus ir gamtos vienovės aspektai, išėjusio ir išeinančio kaimo kūrejo pasaulio suvokimas, moters besiskleidžiančio kūniškumo grožio, žmonių meilės, gyvūnų, paukščių, žuvų, bitininkų pasaulio ir kiti vaizdiniai... Įkvėpimo ir drobėse vyraujančių motyvų tapytojas semiasi iš pasaulio įvairovės: aplinkos, sutiktų žmonių, pamatytų vaizdų, nuotraukų. Jo paveiksluose aptiksime daugybę smulkiausių valstietiškos buities objektų ir detalių, kuriems dailininkas suteikia aktualias prasmes.

Detaliau aptarinėjant Daniliausko tapyboje vyraujančias temas pirmiausia reikėtų pradėti nuo išskirtinio dėmesio gamtos pasaulio vaizdiniais, įvairių metų sezonų pokyčiams. Šiuo požiūriu meistriškumu perteikiant gamtos pasaulio grožį išsiskiria paveikslai „Mėlyna diena“ (1985), „Renkančios obuolius“ (2008), „Prie žydinčių saulėgražų“ (2008), „Matildos žalias namelis“ (2010). Kitaip nei daugelis kitų mūsų tapytojų, jis jaučia ypatingą potraukį prie žiemos vaizdinių, kurių siečiau su retu dabartinei Lietuvos tapybai potraukiu rinktis emocionaliai stipriai veikiančią baltą spalvą, o tai jį sieja su kitu mūsų tapybos meistru Vyteniu Lingiu. Dailininko drobėse aptiksime daugybės snieguotos žiemos vaizdų, iš kurių pirmiausia išskirčiau „Žiema Dargužiuose“ (2005), „Kieme su ožkomis“ (2009), „Pirmas sniegas“ (2009).

Ne mažiau svarbūs paveikslai, pabrėžiantys žmogaus bei gamtos ir gyvūnijos pasaulio ryšį. Juose greta žydinčių kriaušių, obelų, vyšnių regime linguojančius beržus, akacijas, aštrius kadagius, laukuose besiganančius arklius, jautukus, karves, kiemo aplinkoje klaidžiojančius

paršelius, ožkas, avis, ėriukus, šunis ir naminius paukščius. Pavyzdžiui, tapinyje „Toks gyvenimas“ (2011) harmoningai viename būties sraute susipina žmonių ir gyvūnijos gyvenimo pasaulis. Atskira didžiulė erdvė dailininko poetinių simbolių ir metaforų pasaulyje tenka spalvingam paukščių bei žuvų pasauliui, kuriam neretai teikiama ir platesnė nei buitinė simbolinė bei metaforinė prasmė. Tai akivaizdžiai regime paukščių temą plėtojančiuose paveikluose „Du žaidžiantys paukščiai“ (1989), „Besiklausanti paukščių skridimo“ (2000), „Paukštelio pasveikinimas“ (2009). Čia daug dėmesio skiriama kitiems kupiniems didžiulės simbolinės prasmės paukščiams: gandrams, gervėms, spalvingiems povams, lesinamoms antelėms, perintiems balandžiams, pranašaujančioms rudeni šarkoms ir kitiems paukščiams, kurie dailininko drobėse tampa meilės, intymumo ir laisvės simboliais. Kita, iš Daniliausko žvejojimo aistros kylanti yra

žvejybos ir žuvų tema, kurią jis plėtoja daugelyje savo paveikslų.

Išskirtinė vieta dailininko kūryboje tenka moters žydinčio kūniškumo temai, kuri plėtojama paveikluose „Jauna moteris su granatais“ (1996), „Baltas moters aktas“ (1998), „Moteris prie jūros“ (2003), „Čigonė“ (2010) ir daugelyje kitų. Tapytojo dėmesio centre taip pat yra slėpiningas meilės pasaulis, pamėgtos žmonių dvasinio artumo scenos su savo dramomis, subtiliais emociniais išgyvenimais, aistromis. Meilės jausmas Daniliausko drobėse perteikiamas įvairiais, tiek atvirai erotiniais, tiek ir dvasingais atspalviais. Kaip ir Chagallo drobėse, jis neretai išsilieja į kiek teatralizuotais sustingdintais laike pavidalais, kuriuose regimas perėjimas nuo klasikinei dailei būdingų siužetinių pasakojamųjų linijų sureikšminimo ir meilės scenų, aistrų aprašinėjimo prie daug subtilesnės psichologinės analizės su jautriausiais subtilių emocijų išgyvenimų atspalviais.

UŽSKLANDA

Taigi Daniliausko pasirinktas kūrybos kelias jau nuo jaunystės išskyrė jį iš supusios aplinkos. Jis skleidėsi pagrindinių modernėjančios Lietuvos tapybos tendencijų sraute, nors dailininkas ir nebuvo nuoseklus nonkonformistas, kaip kad radikaliausi jo M. K. Čiurlionio meno mokyklos kolegos Valentinas Antanavičius ir Vincas Kisarauskas. Tačiau jo drobėse jautėsi vis stiprėjantis tautiškumo poveikis, noras gaivinti lietuvišką mąstymą ir pasaulio suvokimą. Ilgainiui tapytojas drobėse vis aiškiau identifikuoja save jungdamas į visumą bendražmogiškus ir individualius idealus. Pasukęs

tautinių meno tradicijų keliu, jis siekė atgaivinti vaikystės pasaulio vizijas ir šlovino žmogaus būties grožį ir vertę harmoningame gamtos prieglobstyje. Gaivališka plūstantis *prisiminimų srautas* greta subtilaus *spalvos* ir *kolorito* jausmo tapo vienais svarbiausių šio dailininko meninio kūrybinio potencialo segmentų, kurie išplėtė fantazijos ir vaizduojamojo pasaulio ribas, atgaivino vaikystėje patirtus ryškiausius emocinius išgyvenimus. Brandžiausiuose dailininko tapiniuose regime įvairiais pavidalais išnyrančius prarastojo laiko atmintyje išlikusio laiko pėdsakus.

Literatūra

Itten Johannes. 1988. *L'art de la couleur: approche subjective et description objective de l'art*. Paris: Dessain et Tolra.

Jonas Daniliauskas. *Tapyba / Painting*. 2012. Vilnius: Artkomas.

Kalba, kurią geriausiai įvaldė J. Daniliauskas. *Kauno Diena*, 2009 09 18.

Kiekvienas brūkšt išteisina grožį. *Respublika*, 2015 07 3–9.

Proust, Marcel. 1927. *Le Temps retrouvé*. Paris: NRF. Prisiminimuose daugiau liūdesio. *Respublika*, 1996 08 11.

Veidas. 2017, Nr. 3.< [http://www.veidas.lt/veidas-nr-3-2017-m Alfa](http://www.veidas.lt/veidas-nr-3-2017-m-Alfa). 2012 05 31. [www.alfa.lt< straipsnis › pasteliniai– daniliausko– horizo...2012–05–31](http://www.alfa.lt/straipsnis/pasteliniai-daniliausko-horizo...2012-05-31)> [žiūrėta 2020 06 25]